
JOAN FERRATÉ

AULA CARLES RIBA

Edició a cura de Jordi Malé

Actes de la Jornada d'estudi i evocació
organitzada per l'Aula Carles Riba
i la Residència d'Investigadors
CSIC-Generalitat de Catalunya
i celebrada el 27 de febrer de 2004

RESIDÈNCIA D'INVESTIGADORS
CSIC-GENERALITAT DE CATALUNYA

Barcelona, 2005

JOAN FERRATÉ AL «VELÒDROM»

FRANCESC PARCERISAS

EN PRIMER LLOC vull agrair aquesta invitació a evocar la figura de Joan Ferraté, sobretot perquè, no sent, com no ho sóc, una persona que el tractés amb assiduïtat, puc creure que la meua visió del personatge tindrà un punt d'estima general —de l'estima i admiració que li vam professar els que el vam tractar de tant en tant i, sobretot, aquells que considerem que ens va ensenyar en un o un altre sentit a valorar les feines intel·lectuals i, per damunt de qualsevol altra, la lectura. Joan Ferraté va ser un model de lector; i va fer precisament aquesta cosa tan poc comuna i avui gairebé esotèrica: ens va ensenyar a llegir.

Recordo haver agafat de casa dels pares un llibret que la meua mare devia comprar acabat de sortir, perquè ella hi va escriure el seu nom i la data: «desembre de 1957»; el llibret en qüestió era la primera edició de *Teoría del poema*, publicada aquell mateix any a la col·lecció «Biblioteca Breve» de l'editorial Seix Barral amb una sobrecoberta en blanc i negre que duu una foto original d'Oriol Maspons. La meua mare era lectora de Lorca, Alberti, Celaya, Blas de Otero, etc., i no entenc gairebé les raons misterioses que la devien induir a comprar aquells assaigs de Ferraté, llevat que es deixés guiar per les recomanacions dels amics o pel consell de les magnífiques llibreteres de l'enorme Librería Argos, al Passeig de Gràcia cantonada Diputació, que era on habitualment comprava els llibres. El cas és que, un grapat d'anys més tard, a la segona meitat dels seixanta, jo vaig obrir aquell volum una mica per atzar, perquè era

una de les lectures que m'havia endut per anar a passar unes vacances a Eivissa. Em recordo llegint, astorat, a la platja, l'article sobre *Arbres* de Josep Carner. Encara mai no m'havia topat amb una crítica on l'autor acompanyés tan bé el lector en les seves lectures, sense haver de recórrer a teories externes, només guiat pel bon sentit del text, i pel millor sentit del raonament comú i incisiu. Encara ara m'astora la manera com Joan Ferraté hi comenta les imatges del poema «El poeta adolescent», de *Les hores retrobades* de Joan Vinyoli, per fer-nos tastar, amb el poeta, la riquesa senzilla i la veritat de les seves imatges (en un article, en aquest cas, datat el 1952!). I em sorprèn encara més —no crec haver tornat a tenir una experiència de crítica literària tan astuta— la dissecció de «Naturaleza con altavoz» de Jorge Guillén, que Joan Ferraté posa com a exemple d'«algunos poemas íntegra, radicalmente malos hechos con versos buenos desde el principio al fin». (Ara podem ensumar que l'excusa de Guillén devia servir perquè es piqués la cresta amb Jaime Gil de Biedma: una lluita de galls que hauria estat digna de contemplar.)

Aquesta admiració d'un jove despistat que acabaria la carrera de lletres el 1966 venia, a més, reblada per l'aurèola d'haver descobert que aquell Ferraté del llibre de Seix Barral i aquest Gabriel Ferrater que, durant aquell nostre últim curs, havia començat a aparèixer pel pati de Lletres —a una hora immisericorde del migdia (ens moríem de gana i frisàvem per marxar cap a casa a dinar)— de la mà d'Antoni Comas, per fer-nos unes lliçons sobre literatura catalana, eren, malgrat les grafies, germans. La brillantor del Gabriel, tant en l'elogi com en el blasme, no feia minvar en res les convolucions intel·lectuals d'aquell germà que, pel que ens deien, havia fet les Amèriques: un destí que, atesa la tristor el país, tots anhelàvem. Jo particularment.

Ho dic amb fonament de causa. Al cap de poc temps d'acabar la carrera, i davant la sòrdida i inevitable perspectiva de

perdre un grapat de mesos fent de soldat, i a continuació un grapat d'anys aferrat a una màquina d'escriure traductora, vaig començar a enviar unes quantes cartes per investigar les possibilitats de trobar alguna mena de plaça en una universitat estrangera. Sospito que guiat, un cop més, dels bons oficis d'Antoni Comas, vaig aconseguir l'adreça del Department of Romance Languages de la universitat canadenca d'Alberta, a Edmonton, i hi vaig enviar una carta a nom del professor Joan Ferraté. No em faig cap illusió respecte al poc que sabia del món; a l'esberrany que he trobat juntament amb la seva resposta, jo li deia que «els meus interessos es dirigeixen especialment al terreny de l'estètica: els problemes de la crítica socialista i les estructures de les arts, especialment la poètica». De seguida es veu que haver llegit Lucien Goldmann, Galvano della Volpe, Herbert Marcuse i altres tractadistes de moda ens havia empeltat de tot un tipus de llenguatge.

Ho explico perquè, davant aquesta retòrica divagant i creguda, tan de jovenet de províncies, un professor del caràcter de Joan Ferraté hauria d'haver-me engegat a dida. Doncs no. En lloc de posar-me les peres a quarto, segurament coneixedor de la nostra considerable misèria, em va respondre el febrer del 1969, molt educadament, aconsellant-me d'adreçar-me a José María Valverde, que aleshores ja havia claudicat i havia abandonat la misèria espanyola i la prepotència americana i que era a Trent University, a Ontario. Joan Ferraté continuava amb excel·lents consells pràctics: «Li aconsello, a més, que consulti un anuari que trobarà probablement a la Biblioteca Central titulat *The World of Learning*, on hi ha la relació de tots els departaments d'espanyol o de llengües romàniques de les universitats d'aquest país». Al final afegia: «Jo seré a Barcelona aquest estiu vinent, i en el cas que vostè cregués que el puc ajudar, li prego d'escriure'm qualsevol dia del mes de maig. La meua adreça de Barcelona és: Brusi 39-43, ap. 24, Barcelona-6».

No em va caldre anar-lo a veure perquè aquell mateix 1969

vaig poder anar de lector a la Universitat de Bristol. Diria, però, que potser ens havíem saludat, o entrevist, pels corredors de l'editorial Seix Barral. Jo hi havia començat a fer algunes traduccions al castellà de Doris Lessing i quan era a Barcelona aprofitava per passar a saludar alguns companys de la universitat que hi feien feina, com Marta Pessarrodona i Josep M. Pujol, que hi va revolucionar la tipografia (juraria que la tipografia de *La estructura de la obra literaria* de Félix Martínez Bonati, de 1972, és obra seva, i que potser ja ho eren tots els llibres de la «Serie Mayor»).

Jo no vaig tornar a viure a Barcelona, de manera permanent, fins l'any 1977; però mantenia bones relacions amb amics com Narcís Comadira, Dolors Ollé, Antoni Marí, Jaume Vallcorba... Amb algun d'ells, en alguna visita, vam anar a veure en Joan Ferraté al pis del carrer Brusi. No recordo amb precisió de què devíem xerrar: sé que ens va ensenyar un telèfon amb un llum vermell que s'encenia quan trucaven, però sense so; i que li vam preguntar alguna cosa sobre lírica egípcia —potser perquè jo havia fet una primera versió dels *Love Poems of Ancient Egypt* d'Ezra Pound i Nigel Stock. Però la visita va tenir una fita molt més perdurable: Ferraté em va preguntar si havia llegit bé Carner, i si l'havia llegit l'edició de *Poesia* de 1957, i jo li vaig respondre negativament. Aleshores va fer un gest colossal, un *tolle lege* veritable. Va treure de no sé on un exemplar de l'edició del 57 i me'l va regalar. N'havia trobat alguns en una llibreria i els havia comprat tots. Jo, a la primera pàgina, hi vaig apuntar: «De Joan Ferraté, agost 1977».

Les trobades següents les tinc molt més clares. Van ser a la tardor de 1979, al bar «Velòdrom», al carrer de Muntaner, sota la Diagonal. Ens hi trobàvem una colla d'amics i en Joan Ferraté llegia i explicava Ausiàs March. Devia tenir quasi enllestida l'edició de *Les poesies d'Ausiàs March* que va publicar a Quaderns Crema aquell desembre de 1979. La introducció és datada el 30 de novembre de 1979, i les reunions de què tinc

constància al «Velòdrom» són del 31 d'octubre i del 14 de novembre. Crec recordar que, entre altres que puc haver oblidat, hi érem Antoni Marí, Dolors Ollé, Narcís Comadira, Rosa Cabré, Félix de Azúa, Anton M. Espadaler, Pep Murgades, Jaume Vallcorba..., en definitiva la gent que s'aplegava al voltant de la revista *Quaderns Crema* i de les primeres iniciatives editorials d'en Jaume Vallcorba sota el segell de l'economista/editor Antoni Bosch.

Llegíem a l'anglesa, amb el text al davant, i provant d'entendre tot el text, amb detall; el detall eren, òbviament les paraules, però, sobretot, el sentit general, la filosofia de l'amor. L'única edició erudita disponible, aleshores, em penso que era la de Pere Bohigas a «Els Nostres Clàssics», perquè la d'Amédée Pagès, que Ferraté sempre cità amb elogis, ja era del tot introbable. El mateix Joan Ferraté acabava de publicar, pel maig de 1979, una edició dins de la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», però, tot i que instrumental i fàcil per treballar, ja manifestava algunes reserves sobre la manera com havia estat divulgada la seva feina. A les poques pàgines d'apunts que conservo hi ha indicacions d'aquestes explicacions. Per exemple, a l'inici dels apunts corresponents al poema 45, hi tinc escrit: «la meditació sobre l'amor ja és un assoliment de l'amor en el seu grau espiritual. El simple fet d'estimar ja dóna dret a ser estimat. És una llei de semblants: l'amant té dret a sentir-se correspost». Una visió de l'amor que ajuda a llegir altres poemes i a veure l'esperança en la desesperança. Ho tinc repetit, gairebé al peu de la lletra, a les notes de lectura del poema 109: «amor fa el que sol fer, allò que forma part de les regles naturals. Està, l'amor, sotmès a les regles còsmiques i, per tant, al mereixement: si ell estima, serà estimat».

I, per comentar el detall del vers 74 i ss. del poema 45, vaig anotar: «el desig és la primera cosa que sorgeix i dóna força a l'amor. I després ve el delit, que sosté l'amor en el seu regne. Quan falla el delit falla la sobirania de l'amor». Les explica-

cions hi prenien, de tant en tant, un aire sentenciós, per fer-nos veure que l'operació de llegir Ausiàs no era només una lliçó d'història literària; la comprensió de debò venia de l'experiència pròpia, de l'aprovació intel·lectual. Al poema 85, a partir del vers 119 hi tinc anotat: «l'ànima comença a veure-hi clar quan la força del cos es debilita», seguit d'una opinió contundent, que em sembla molt ferrateriana: «fins els cretins han d'admetre la veritat del que diu Ausiàs March».

Aquests breus exemples indiquen fins a quin punt Ferraté ens va ensenyar el *close reading*, ens va ensenyar a anar al text i a buscar-ne el sentit, a fer-lo nostre, sense apriorismes, sense teories per fer-lo encaixar dins motlles preestablerts. Ell mateix va ser un solitari —sobretot els últims anys, distanciat ja de molts dels seus antics amics—, però va viure entre els seus llibres, entre allò que li havia servit per nodrir la intel·ligència. Una part important d'aquesta intel·ligència lectora ens la va transmetre als seus llibres i articles, no pas com qui pretén de formar escola, sinó com un exemple de trobar-li sentit a la vida de la literatura. Possiblement li agradava més tenir un públic que no pas tenir alumnes —en el sentit de seguidors a qui cal ajudar, i a qui després cal donar la llibertat i el relleu—, però, malgrat tot, va ser, sense voler-ho, per paradoxal que pugui semblar, i en el sentit més estricte, un mestre.